

Dvoj pohled

Na sever alternativním světem

Příjíždějící vlak z lumièrovských počátků filmu se nejprve řítí přímo do hlediště, ale potom najednou zahne, odchýlí se do strany a zmizí. Vzhledem k pozorovateli. Ve „skutečnosti“ – vzhledem ke snímající kameře – se pohybuje stále po diagonále.

V Hitchcockově filmu NORTH BY NORTHWEST se zdá, obrazně řečeno, že se tento vlak neodchýlil, že strhl hlavního hrdinu Rogera Thornhilla s sebou a odváží jej do jiného světa. V jednom i druhém případě, v případě diváků prvních (ale nejen prvních) filmů i v případě Thornhillově běží o stejnou, stejně hrozivou a závrat vzbuzující zkušenost: zahlédnutí světů paralelních (avšak vždy kolmých) k našemu světu.

Zvrat, který dovoluje tento průhled, tříští to, čemu říkáme nutnost, do několika částí, které už spolu navzájem nevytvářejí žádný celek. Diktující, telegrafující a telefonující Thornhill v úvodních sekvencích Hitchcockova filmu se podřizuje závaznosti programu, časového rozvrhu čili „emploi du temps“ jako toho řádu, který do příliš složité skutečnosti vnáší účelové jednání. Ovšem svým způsobem je programu podroben každý, kdo žije svůj jedinečný život a jde svou, právě nezaměnitelnou cestou. Každý životní příběh, ať reálný či zcela fiktivní, však vedle nutnosti programu zná i nutnost neodvratné náhody: je jedinečným příběhem právě a pouze proto, že do sebe jako svůj nutný moment dokáže průběžně zahrnovat každé nečekané a předem nenaprogramované setkání, všechny zvraty čili peripetie, které se během realizace programu mimo nadání objevují. Ať jakkoli má příběh svůj program, vždy je také zřetězením těchto obrátů, které jsou nutné k tomu, aby se vůbec dalo mluvit o příběhu. A o jedinečném příběhu může být zase řeč jenom proto, že je v kontextu, v němž se odehrává, nutný, i když tato nutnost vychází najevo teprve zpětně a „konstruktivně“, když už je zřejmé, že jakmile se náhoda stala součástí tohoto jedinečného příběhu, **byla** nutná. Nezbytným základem každého příběhu je spolupráce a souhra obojího: nutnosti jedinečnosti (program) a neodvratnosti náhody (osud).

To všechno ale v Thornhillově případě platí jen prvních pár okamžiků: drobné opomenutí v rozvrhu (matka přece není doma, sekretářka jí nemůže předat vzkaz) jej nutí opustit plánovanou obchodní schůzku a hledat telefon. **A právě tehdy se to stane:** co následuje, není už peripetie jeho příběhu, nýbrž na Thornhillově cestě se znenadání objevuje křižovatka, na které číhá Schrödingerova kočka. Jakmile je dvěma zcela neznámými muži násilím odveden pryč a jakmile je osloven jako Mr. Kaplan, odchyluje se další Thornhillova cesta od Thornhillova příběhu, driftuje v trhlíně mezi severem a severozápadem a přehýbá se do jiného světa, jehož nutnost ve smyslu programu i osudu není z tohoto (Thornhillova) světa. Peripetie, kterým teď Thornhill čelí, se integrují do příběhu/života někoho jiného, než je Thornhill, jakkoli je to stále Cary Grant. Strach a závrat

vzbuzuje právě tato **jiná** nutnost, avšak zdaleka nejděsivější je právě onen náhlý vhled do existence jiných, paralelních vesmírů, existujících stranou v čase vedle naší reality. Paralelních vesmírů, neboť Thornhill je Thornhill a rovnoběžně s tím je i Georgem Kaplanem, jehož historii nezná, protože ta je až do tohoto okamžiku cele obsažena v jiném světě. Chce-li se tedy Thornhill setkat s Kaplanem, chce jen navrátit okamžik bifurkace, aby se mohl vrátit zpět do svého příběhu; směřuje – vlakem, autem i zrcadlem – vpřed, aby se v minulosti vrátil k místu, v němž se jeho nutná cesta tak nečekaně přerušila a roztříštila.

Alfred Hitchcock nenahání hrůzu vnější démoničností, dekoracemi či strachem z neznáma, vtěleného do přízraků, a přesto jeho příběhy vyvolávají mrazení v zádech silnější než to, jehož příčinou je jakkoli silná defigurace reality. Mrazení u něj totiž vyvolávají příběhy samy, protože tím či oním způsobem (vždy ovšem nesmírně působivým, protože nenápadným) naznačují, že každý příběh spočívá na základech, které není radno vidět, neboť jinak by se nás mohla zmocnit závrať, strašlivé uhranutí propastnou hloubkou.

V případě filmu NA SEVER SEVEROZÁPADNÍ LINKOU je tímto průhledem učiněn **šev**, jímž se – probíhá-li vše v rámci běžné, nikoli „kvantové“ logiky – z řady událostí teprve stává příběh. Ten šev, který dokonce ani nemá být jako šev pociťován a který ani nepozorujeme, pokud příběhu vládne souhra nutnosti programu a osudu (takže šev vnímáme jen jako „vyřešení“ peripetie), který však – v Hitchcockově filmu – o sobě dává vědět právě tehdy, stane-li se neočekávaně nepřekročitelnou trhlinou. Například ve chvíli, kdy kdosi zcela neznámý Thornhillovi řekne: „Jste dokonalý herec, pane Kaplane“; anebo tehdy, když v 9.00 Thornhill obdrží vzkaz z hotelu od někoho, kdo tento hotel v 7.00 opustil. Nutnost se mění v nemožnost: je nemožné scelit jednotlivé události švem, který by je navzájem propojil a navázal na sebe, aniž by zrušil jejich různost, jak je tomu s každou peripetií v rámci jediného příběhu.

Jenže Thornhill není aktérem ani svého, ani jiného příběhu, protože se propadl do švu mezi událostmi a bloudí v něm jako v trhlině eventualit, jejímž dokonalým obrazem je ona autobusová zastávka v prérui, kde se měl setkat s Kaplanem. Tato pustá pláň, kterou dlouho mapuje kamera z nejrůznějších úhlů pohledu, vyvolává neklid zejména proto, že žádný směr v ní nemá přednost před jinými, protože směry tu jsou nerozlišitelné, jsou to čisté eventuality, jež hledají příběh, aby se mohly stát aktualizovatelnými možnostmi; v této pustině není ještě žádné „odkud“ a není zde žádné „kam“. Je to šev, který se z bezrozměrného přechodu od jedné události k druhé stal cestou všech eventuálních cest, aniž je jasné, která z nich je Thornhillova a která Kaplanova. Roger Thornhill „nemá na vybranou“, ale nikoli proto, že by byl k nějaké volbě nucen, nýbrž proto, že nezná žádný důvod, proč volit tento spíše než jiný směr. V tomto podivném švu, který se rozevřel jako propastná krajina eventualit, je nutnost programu i osudu zcela suspendována.

Šev v příběhu, pokud je příběhem, je řešení, díky němuž jedno plynule navazuje na druhé, ač obojí je různé. Ale tento šev, který se od prvního setkání Rogera Thornhilla s neznámými muži tak nenadále osamostatňuje, je jen čistá možnost navazování a nic víc. Je to „místo“, ve kterém jsou všechny eventuální směry vývoje otevřené, tedy „místo“, ve kterém spolu interferují myriády příběhů, jež jsou všechny stejně skutečné a jež všechny existují kdesi v příslušné části příběhu všech eventuálních příběhů – a o kterých (většinou) nevíme, protože jsou paralelní a kolmé k příběhu, jemuž říkáme náš svět.

Program a osud, které vedou naše volby, postupují vždy jen jednou z těchto cest, přičemž v každém z jejích bodů přerušují nezměrnou souvislost a spjatost všech světů alternativních, o kterých – pokud se neoctneme v pozici Rogera Thornhilla – nemáme ani tušení. Ve švu mezi událostmi, který je jakožto peripetie vždy určitým rozhodnutím o tom, jaký směr mezi možnými bude uskutečněn, se celý vesmír vždy jakoby rozštěpí na dvě verze sebe sama – jedna je Thornhillova a jedna Kaplanova.

Hitchcockův Roger Thornhill se nevysvětlitelným způsobem ocitl mezi těmito verzemi reality, ocitl se nikoli ve skutečnosti, aktualizované programem a osudem, nýbrž v alternativních realitách, z nichž všechny postupují vlastními, navzájem zcela oddělenými cestami. Propadl se do vícenásobné skutečnosti, která se ale skrývá v každém švu příběhu a v každém ohybu cesty.

Šev, který se rozevívá jako trhlina bez okrajů: rozpínání prostoru kombinací transfokace a zpětné jízdy kamery.

VERTIGO a NA SEVER SEVEROZÁPADNÍ LINKOU jsou v tomto ohledu naprosto komplementární.

Miroslav Petříček jr.

Na sever severozápadní linkou

(North by Northwest)

Metro-Goldwyn-Mayer Pictures Corp., 1959 (USA)

Režie: Alfred Hitchcock. **Scénář:** Ernest Lehman. **Kamera:** Robert Burks. **Střih:** George Tomasini.

Hudba: Bernard Herrman. **Výprava:** Henry Grace, Frank McKelvey. **Produkce:** Alfred Hitchcock.

Hrají: Cary Grant (Roger Thornhill), Eva Marie Saint (Eve Kendall), James Mason (Phillip Vandamm), Jessie Royce Landis (Clara Thornhill), Leo G. Carroll (Profesor), Phillip Ober (Lester Townsend) ad.